

TANITMA, TAHLİL ve TENKİTLER :

Prof. Dr. Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, 751 s.

Üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili Anabilim dallarında uzun yıllardır Türkiye Türkçesinin tarihî devreleri öğretilmekte, öğrencilerin bu devre metinlerinin diliyle aşinalığı sağlanmaktadır. Anadolu ve Rumelinde konuşulan Türkçenin tarihî devrelerini araştırmak ve öğretmek tabii olarak Türkiye Türkolojisinin en asli işleri arasındadır. Bu alanda, daha daraltılmış bir devre olarak da Eski Anadolu Türkçesi (XIII. - XV. yüzyıllar) alanında oldukça mühim çalışmalar ortaya konmuş, pek çok eserin tenkitli neşri yapılmış, bazıları sadeleştirilerek genel okuyucu kitlesine de sunulmuştur. Bu çalışmaları yapanlar genellikle üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı ile Tarih bölümlerinde yetişen araştırmacılarıdır. Bunun için bu sahalarla yeni tanışan öğrencilere sahayı, şahısları , eserleri tanıttıkları kaynak kitaplar hazırlanmıştır. Bunlar arasında ilk akla gelenler Fahir İz'in *Eski Türk Edebiyatında Nazım ve Eski Türk Edebiyatında Nesir* isimli eseri, F.K. Timurtaş'ın *Eski Türkiye Türkçesi* isimli eseridir. Bu eserlerden Fahir İz'in eseri çok kıymetli metinlerden bazı kısımların matbu Arap harfleriyle, ancak harekesiz olarak yayınlanması esasına dayanıyor, bu ise öğrenciler için bir okuma zorluğu doğuruyordu. Ayrıca bu eserde müellifler hakkında çok geniş bir bilgi verilmemiş, Eski Anadolu Türkçesinin gramer özelliklerinden bahsedilmemiştir. F. K. Timurtaş'ın kitabı ise XV. yüzyıla ait sınırlı bir müellif kadrosunun sadece manzum eserlerine dayanılarak hazırlanmış geniş bir gramer çalışmasıdır. Bu, gramer açısından hâlâ en geniş çalışmalardan biridir.

M. Özkan'ın çalışması hem günümüzdeki ders kitabı ihtiyacını karşılayacak, hem de kendinden önceki kitapların eksiklerini giderecek şekilde hazırlanmış olması bakımından farklılık arz etmektedir.

Kitabın Giriş bölümünde Türkçenin bağlı olduğu dil ailesi ve yapı özellikleri anlatıldıktan sonra Türkçenin tarihî devreleri üzerinde durulmaktadır. Burada Göktürk-Uygur Sahası, Karahanlı Sahası, Hârizm Sahası, Kıpçak Sahası vs. ana hatlarıyla anlatılmıştır. Ancak bu isimlendirmeden bu sahaların sanki Türk dilinin eş zamanlı devreleri olarak kabul edildiği intibai oluşuyor; "saha" gibi coğrafi bir isimlendirme yerine "devre" tabiri kullanılsa bu eş zamanlılık intibainin önüne geçilmiş olurdu. Ne var ki, Türk şivelerinin sınıflandırılmasıyla ilgili bu mesele dünya Türkolojisinde kesin olarak halledilmiş de değildir. Kanaatimizce kitabın bu

bölümünde “Bulgar” diline yer verilse ve Bulgarca mezar kitabelerinden bahsedilse iyi olurdu.

Eserin bundan sonraki esas ve en geniş bölümü Eski Anadolu Türkçesine ayrılmıştır. Bu kısım dört bölümden oluşuyor: 1. Başlangıcı ve dönemleri, 2. Dil yapısı, 3. Müellifler ve eserleri, 4. Seçilmiş Metinler. Bu bölümlerin sonundaki genişçe bibliyografyalar okuyucu için oldukça faydalıdır. Eserin sonunda seçilmiş metinlerin bir sözlüğü ve indeks vardır.

Eski Anadolu Türkçesinin başlangıcının ele alındığı kısımda Batı Oğuzcasının gelişmesi ile ilgili tartışmalar üzerinde durulmuş, genel olarak Türkiye Türkçesinin sınıflandırılması da yapılmıştır. Daha sonra ana hatlarıyla Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde Türkiye Türkçesinin gelişmesi üzerinde durulmuştur. İleride teker teker ve daha teferruatlı olarak ele alınan müelliflerin ve eserlerinin burada Türkiye Türkçesinin genel gelişimi içerisindeki tesirleriyle ele alınması, öğrencilerin Eski Anadolu Türkçesinin ve eski edebiyatımızın gelişmesini bir bütün olarak görmeleri açısından faydalıdır. Bu bölümle ilgili bibliyografyada şu eserin de bulunması iyi olurdu: György Hazai (ed.), *Handbuch der türkischen sprachwissenschaft*, Wiesbaden 1990. Yine G. Doerfer’in Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1975-1976’da yayınlanan “Das Vorosmanische” isimli makalesiyle, az önce zikredilen kitapta yer alan “Die Stellung des Osmanischen im Kreise des Oghusischen und seine Vorgeschichte” isimli makalesinin de bibliyografyada yer alması beklenirdi.

Türkiye Türkçesinin devrelere ayrılması ve isimlendirilmesi herkesçe kabul görmüş bir tarzda yapılmış değildir. Bu eserde de böyle itiraza açık bazı hususlar vardır. Şöyle ki: Türkiye Türkçesi üç devreye, yani EAT, Osmanlıca ve Bugünkü Türkiye Türkçesi devrelerine ayrılıyor. Osmanlı Türkçesi de kendi içinde üç devreye ayrılıyor: Başlangıç devri Osmanlı Türkçesi, Klasik Devir Osmanlı Türkçesi, Yenileşme Devri Osmanlı Türkçesi. EAT devresi XIII. yüzyıl ile XV. yüzyılın ortasına kadar devam etmektedir. Yani esas olarak İstanbul’un fethi esas alınmıştır. Başlangıç devri Osmanlı Türkçesi ise İstanbul’un fethinden sonraki yarım yüzyıllık devreye verilen addır. Bu oldukça kısa devrenin kendisinden önceki ve sonraki yüzyıllar ile ne gibi bir farkı olduğu ise açıkça izah edilmiş değildir. Mesela II. Murad devri dil yadigârları bu sınıflandırmada Osmanlıca sayılmazlar. Bunun gibi XV. yüzyıl sonu ile XVI. yüzyıl sonunu ayıran hususiyetler de pek belli değildir. Yani bu devrelerin belirlenmesinde göz önünde tutulan kriter açıkça ifade edilmemiştir. Böyle bir ayırımın fonetik veya leksik veya başka bir kritere göre yapılması daha kalıcı bir sonuca ulaşmamızı sağlar.

Eski Anadolu Türkçesinin dil yapısının ana hatlarıyla anlatıldığı ikinci bölümde bu devre metinlerinin yazılış özellikleri üzerinde durulmuş, devrenin ses

düzeni ve belli başlı ses hadiseleri gösterilmiştir. Bu bölümün sonunda da konuyla ilgili bir bibliyografya vardır. Bu bibliyografyaya V.G. Guzev'in *Staroosmanskiy Yazık* (Moskva 1979) isimli eserinin de eklenmesinde fayda vardır.

Kitabın üçüncü bölümü müellifler ve eserlerine ayrılmıştır. Burada anılan devre içinde eser veren müellifler müstakil makaleler halinde derli toplu bir şekilde anlatılmıştır. Müellif, en yeni çalışmaları ve bilgileri de göz önünde tutarak müstakil makaleler oluşturmuştur. Bu bölümün en kullanışlı yanlarından birisi, bu devre ait eserlerle ilgili ayrıntılı bilgi verilmesi, eserlerin muhtelif nüshalarının hangi kütüphanelerde saklandığının gösterilmesi ve eserle ilgili tespit edilebilen en son doktora vs. çalışmalara yer verilmiş olmasıdır.

Nihayet dördüncü bölümde seçilmiş metinlere yer veriliyor. Bu metinler seçilmiş sayfaların tıpkı basımıdır. Bu da öğrencilerin bu devrenin orijinal metinleriyle karşılaşmalarına fırsat sağlamakta, farklı yazı karakterlerini ve yazmaların iç hususiyetlerini bir nebze olsun öğrenebilmelerini kolaylaştırmaktadır. Burada sadece manzum metinlere yer verilmiş olması, mensur metinler için de böyle bir kaynağı aratacak bir durumdur. Eski Anadolu Türkçesinin şekil bilgisi ve söz dizimiyle ilgili bir bölümle mensur metin örneklerinin verileceği ayrı bir cilt bu eserin vazgeçilmez bir ders kitabı olarak tamamlanmasını sağlayacaktır.

Eserin Sözlük bölümünde, seçilmiş metinlerdeki kelimelerin anlamları verilmiştir. Kelimelerin geçtiği yerlerin de belirtilmiş olması, bu bölümün araştırmacılar için daha istifadeli olmasını sağlamıştır. Kitap İndeks bölümüyle sona ermektedir. Ancak bu bölümde mühim bir eksiklik göze çarpıyor. Eserin dipnotlarında geçen şahıs, kitap vs. isimleri indekse alınmamıştır. Yeni baskılarda dipnotların da indekse dahil edilmesi faydalı olur.

M. Özkan'ın bu çalışması, Eski Anadolu Türkçesi dersleri için hissedilen ders kitabı boşluğunu dolduracak mahiyettedir. Bu kitap sadece dil dersleri için değil, bu devrede eser veren müellifleri ve kitaplarını ve bunların başlıcalarının konularını ayrıntılı olarak vermesi bakımından eski edebiyat dersleri için de temel ders kitaplarından biri olacaktır. Eserin her bölümünün ayrı makaleler halinde tertip edilmiş ve her birisinin sonuna bibliyografyalar eklenmiş olması faydalı olmuştur. Türk dili ve edebiyatı öğrencileriyle araştırmacılar için derli toplu bir kaynak hazırlamış bulunan M. Özkan'ı bu yorucu ve güzel çalışmasından dolayı kutluyorum.

Hayati DEVELİ